

te blijven, en
en", want dat,
bestaan tegen
haar lied op
id er de zielen
ief tot dief ge-
ond door Gods
riklijke dwaal-
tsche, en alle
Want als Gods
in Zijn Woord
itsnoer strekt,
e dan de Wel

an, Broederen,
k terrein over
alle Gerefor-
e dood!³⁴⁾
ls anders dan
u influistert,
ir alles moet
ingrijping der
leugen over-
arheid in elke
dwalnig tijd
em te ontwik-
le phrasen er
iet schoon van
proces, waarin
waardoor ten
zelfs de zonde
ge kent de ge-
theistische ge-
helfz reddend

ts anders dan
k-systeem".
„een beschou-
en het wezen
ds uitbroedsel
als op grond
r ligt evenzoo
i van Gods ge-
s we diep on-
n waardoor in
erkracht van
ersoonlijkheid
ontzenuwd en

en de zijnen
ren weinig
emen, in 1875
te Universiteit
van de Gere-
chtelijk tegen-
zijnen onbe-
lenen en tolle-
nischen tegen

, hoe Kuyper
de orthodoxe
i is komen te
begeerd, maar
alles beheer-
v bleef, heeft
log ontkend
i volle tot een

1. van Groen
d, zijn eerste
modernisme,
der ethischen
organgphase.
teerd te wor-
rdt, en dien-
conflicten. De
ers keert zich

soonlijk con-
renische lei-
werd hij ont-
schrijft Kuy-
waarmee men
u nieuweling/
rad.
uypers eerste
aangekondigd.
reden en be-
leets werd hij
orenbergen

schets van zijn
r. toonaangevende
isie der Revisie-
15 v.
onig. Beets, toen
aldar attent
i van de Univer-
dix was gewor-
ig was, behoorde
ooren". Hartelijk
eester voor deze
nte bijzonderheid

kwam hem op de vriendelijkste wijze tegemoet. Bronsveld had wel kritiek op zijn intrepredicatie, maar was hem toch zeer genegen.

Zoo argeloos in die orthodoxe kringen verke- rend, hoorde Kuyper veel, dat hem verwonderde. Van de goede, eenvoudige Gereformeerden, die hij in de Betuwe had leeren waardeeren, werd altijd kwaad gesproken. Over de Modernen en Gronin- gers werd nog wel eens wat goeds verteld. Maar van die Gereformeerden moest men niets hebben, als men over hen sprak, mengde zich in de stem altijd iets bitters.

Vooraf trof Kuyper de afkeer, dien deze men- schen koesterden voor Groen en zijn partij. Groen dien hij nog nimmer had ontmoet, maar over wien hij juist onder het volk met zoo grooten eerbied had hooren spreken.

Toen het duidelijk werd dat Kuyper, geheel zelfstandig, al meer den kant uitging van Groen en de zijnen, begon de verwijdering te komen. Chan- tepie voegde hem toe: Gij bederft alles voor ons, want de partij van Groen was er zoo goed als onder, maar door uw schrijven ontvangt ze weer levenskracht.

Op een predikantenvergadering in 1868 maakt Van Toorenbergen Kuyper tot het mikpunt van zijn lang niet malsche kritiek. En hij schreef in hetzelfde jaar aan Groen: „Kuyper voert een theorie van kerkregeering in zijn schild, die onze Gereformeerde Kerk in haar hartader kwelt.“³⁹⁾

Kort daarop scheldt de eervoorzitter Prof. Van Oosterzee hem uit voor een „politieke tinnegiet“ en dat nog wel in een publieke vergadering aan het eind van een zeer stichtelijke openingsrede.

Beets typeerde in 1869 Kuypers actie met die van Groen als daemonisch en misdadig. En gansch niet ootmoedig, vergeleek hij Kuyper en Groen bij Joab en Abisai, de zonen van Zeruja, zichzelf aldoo min of meer toeëienend de geeste- lijke gemeenschap met David: Immers onder het motto 2 Sam. 3:39 midden (en deze mannen, de zonen van Zeruja, zijn harder dan ik) rijmde hij:

Gij zijt wel mannen van mijn richting,
Maar zijt geen mannen naar mijn hart;
Uw werk is niet tot vredestichting,
En zij het strijden ook verplichting,
Gij doet veel meer, gij tegt en tart.
Gij zijt wel mannen van mijn richting,
Maar zijt geen mannen naar mijn hart.⁴⁰⁾

In 1870 zal Dr Kuyper de leiding op zich nemen bij de uitgave van een „Geschiedenis der Gods- openbaring“. Veel medewerkers had hij reeds ge- wonnen. Vóór de eigenlijke uitgaaf begon, schreef hij een inleiding, naar eigen oordeel eer te ruim dan te eng. Hij bepleitte daarin de stelling: de Schrift is Gods Woord. En zie, na lezing der inleiding bedankten de meeste medewerkers. De heele Utrechtsche orthodoxie zond hem een scheidsbrief.⁴¹⁾

Ja zelfs werd een nieuw tijdschrift opgericht, „Protestantsche Bijdragen“, waaraan ethischen en orthodoxen samenwerkten, vanwege het ontzaglijk gevaar, dat van de zijde der Gereformeerden dreigde, nu zij een wetenschappelijk gevormd man (Dr Kuyper n.l.) als woordvoerder hadden ge- kregen.⁴²⁾

Kuyper zelf schrijft ervan dat de een na den ander uit dien kring hem de vriendschap opzei, „en een enkele, die onder u aan het ostracisme weigerde mee te doen, werd er gedurig over ge- interpelleerd, had er heel wat om te verduren, en werd telkens aangevallen, alsof hij, met mij ook niet van zich te stooten, een ergerlijk vergrijp beging.“⁴³⁾

In dien tijd leerde Kuyper Groen persoonlijk kennen. Er kwam een intieme omgang tussen hen. „En toen ging er licht voor mij op. Want bij elk gesprek, waardoor Groen van Prinsterer mij dieper blik in zijn hart en zijn bedoelen schonk, kwam er telkens iets meer bloot van de diepe wonde, die de tegenwerking zijner dissen- tieerende vrienden in zijn hart geslagen had.“⁴⁴⁾

Toen zag Kuyper dat hem niet iets vreemds overkwam. Hij was erfgenaam niet alleen van Groens leiderschap, maar ook van diens levens- kruis. Hij deelde het lot van alle reformatoren.

Feller nog wordt de strijd en de haat.

Naarmate Kuyper voortwerkt en zijn beginselen konkretiseert in allerlei plannen en organisaties, neemt de afkeer toe.

In 1875 wordt een ernstig plan gemaakt voor een Christelijke Universiteit uitgaande van de gansche orthodoxie in Nederland. Algemeen is de instemming. En toch mislukt de opzet. En de oorzaak? Bronsveld en Toorenbergen weigerden zelfs een samenspreking! Zij wilden met Kuyper niet in zee gaan. En Toorenbergen schreef zóó, dat Gunning er leed

over droeg en maar liever had, dat Kuyper er niet verder naar informeerde.⁴⁵⁾

En als de Vrije Universiteit zal worden opge- richt, dan zijn weer de felste bestrijders: Van Toorenbergen en Bronsveld. Dan laait de vlam der polemiek hooger op dan ooit te voren. Dan is er ook weer de pijnlijke, ontroe- rende tragiek, dat de bitterste van alle tegenstan- ders juist die twee mannen zijn, die, gerekend naar hun geloofsovertuiging, het dichtst stonden bij den grondslag der jonge hoogeschool.

Zoo ver ging hun afkeer, dat Van Tooren- bergen een bezoek bracht bij de oude Mevrouw Groen van Prinsterer om haar te ontraden eeni- gen geldelijken steun aan de jonge stichting te verleenen.⁴⁶⁾ En Bronsveld achtte het niet be- nedden zich, te schrijven: „Liefst spreek ik niet over de zoogenaamde „Vrije Universiteit“. Ik kan het moeilijk anders doen dan op den toon der ironie of verontwaardiging.“⁴⁷⁾

Het verzet tegen en de afkeer van Kuypers re- formatorischen arbeid komt tot een hoogtepunt in den tijd der Doleantie.

De Doleantie-beweging was, evenals de actie voor de oprichting eener Vrije Universiteit, niet anders dan een consequent en getrouw doorgaan in de lijn van Groen. Er was tusschen Groens opvatting over de reformatie der Kerk en die van Kuyper geen principiële verschil. Enthousiast heeft Groen Kuypers program voor Kerkherstel toegejuicht. Zijn artikelen (later gebundeld) over de vrijmaking der Kerk noemt Groen „meester- lijke Memoriën van Toelichting“. De overdenking ervan zou een belangrijke schrede verder brengen op den weg der kerk-emancipatie.⁴⁸⁾

Het eenige verschil tusschen beider strijd is, dat Kuyper kon maaien wat Groen had gezaaid. Groen zag iedere poging tot kerkherstel falen door de ijskoude onverschilligheid der „vrienden“. Zij riepen maar, b.v. bij monde van Bronsveld: „Her- vorming van binnen naar buiten; eerst het leven, dan de richting; eerst het hart en dan de hand; eerst kerkbewustzijn en daarna kerkherstel“. Maar Groen moet daarop antwoorden: „Gulden tegenstellingen inderdaad; maar... is niet sedert 1816 een ontwakend kerk- bewustzijn (kiem van kerkherstel aanwijs- baar, telkenmale, vooral ook door de slapheid of vermeende wijsheid van laodiceïsme en or- thodoxophobie gesmoord?“⁴⁹⁾

Kuyper heeft met al de kracht van zijn geweldige kunnen het „kerkbewustzijn“ inderdaad gewekt en verlevendigd bij duizenden en duizenden en toen de keuze van gehoorzaamheid aan Jezus Christus óf aan de synodale machten op één punt werd toegespijst, hebben duizenden gekozen, uit volle overtuiging, voor den Koning der Kerk.

En dan ontstaat een broedertwist van ongeken- de felheid. Dan komt een lafheid en karakterloos- heid openbaar als nooit te voren.

In 1883 b.v. hadden een groot aantal predikanten en ouderlingen, plechtig verklaard, dat zij als ge- reformeerde belijders gehouden waren de gemeen- schap met een Kerkeraad te verbreken en als doleerende Kerk op te treden, wanneer het doen en de toelag van zulk een Kerkeraad ingaat tegen Jezus' koningschap. Plechtig hadden ze dat voor Gods aangezicht beloofd. Maar als het onder- stelde feit zich voordoet, en de noodzaak tot breken komt, dan breken niet minder dan drie en dertig predikanten inderdaad, ja, maar niet het synodale juk, doch wel hun belofte.⁵⁰⁾

In 1874 en 1879 schreef Bronsveld, toen de Sy- node voorstellen deed en aannam, waardoor or- thodoxe kerkeraden konden gedwongen worden moderne leerlingen toe te laten tot het Heilig Avondmaal: „Als zij (de Synode) het nu ons on- mogelijk maakt, te doen, wat wij beloofd hebben, namelijk de leer handhaven, op de zuiverheid der leer en belijdenis toezien — moeten wij dan toch maar doen „al wat zij ons zegt“, en haar woord stellen boven Gods Woord? Dat kan, dat mag niet van ons gevorderd worden.“

En als de Kerkeraad van Amsterdam enkele jaren later Bronsvelds woorden inderdaad over- neemt en juist bij de aanneming van moderne leerlingen: dat kan, dat mag niet van ons ge- vorderd worden, dan schrijft diezelfde Bronsveld: Ik ben mij niet bewust van de zoo vaak gemaakte tegenstelling tusschen Woord van God en regle- menten!⁵¹⁾

Ja dat is het verschrikkelijke geweest in den Doleantie-strijd: de „broeders“ hebben de refor-

45) Rullmann, *Vrije Universiteit*, p. 15. Kuyper, *Revisie der Revisie-legende*, p. 31.

46) *Revisie der Revisie-legende*, p. 31. Bede om een dubbel „corrigendum“, p. 14, noot.

47) Zie Rullmann, *Bibliographie*, II, p. 80.

48) Ned. Ged. I, 115/6. Groen spreekt van een drietal ver- toogen in „De Heraut“. Het zijn er evenwel vier. Het laatste artikel had Groen zeker nog niet gezien toen hij dit schreef. De artikelen zijn gebundeld in: *Vrijmaking der Kerk*. Am- sterdam, H. de Hoogh & Co., 1869.

49) Ned. Ged., I, 156.

50) Zie: Rullmann, *Doleantie*, p. 264.

51) Zie: Rullmann, *Kerkherstel*, p. 248.

matie der Kerk van Christus met verbeten woede tegengewerkt.

De strijd voor de reformatie was gericht op de uitdrijving van de Christusverloochenaars. Maar als die strijd op het heetst is, dan wijken de modernen, de eigenlijke vijanden, terug en komen in de achterhoede en in de vuurlinie staan dan als trouwe kampioenen voor de handhaving van de goddelooze, kerkverwoestende synodale mach- ten, de belijders van Christus' naam. En hun woede is het grootst, hun zwaard het scherpst.

De groote tegenstanders in Amsterdam zijn: Hogerzeil, de orthodoxe, de man die schrijven dorst, dat, wanneer de wettige (!) besturen dingen, die men in strijd achtte met Gods Woord en de „duidelijke belijdenis“ der kerk, niet wilden ver-anderen, men de Kerk maar moest verlaten of onder protest moest berusten, hopende en biddende, dat de Heere God het zelf nog eens wenden mocht!⁵²⁾

Vos, de confessioneele, de opvolger van Kuyper als predikant van Amsterdam, de man die zijn collega's uit de bediening joeg, rookend voor den afgod der eene, ongedeelde Vaderlandsche kerk, de gemeenschap aller niet-Roomschen.

Westhoff, eens de „trompetter van Kuyper“ genoemd, later de verrader der broederen, de man die wederrechtelijk den sleutel van de kos- terij der Nieuwe Kerk meenam en de deur ervan met ijzeren platen pantserde.

En denk aan het classicaal bestuur, dat den onbegrijpelijken moed had predikanten en ouder- lingen zonder verhoor, zonder officiële aanklacht, alleen op grond van een verklarer-rapport uit hun ambten te ontsetten! Het classicaal bestuur, dat op een enkele uitzondering na, geheel en al bestond uit belijders van Christus. Met zülke ar- gumenten verdedigde dat bestuur zijn goddelooze handelingen, dat het moderne blad *De Hervor- ming* ervan schreef: „O, wij zijn er van over- tuigd, dat de mannen, die dit schreven, zelve moeten gevoeld hebben, dat zij hier als hand- havers der reglementen tot een jammerlijke reglementaire uitvlucht de toevlucht na- men; tot eene dier gedrochtelijke ficties, waarvan zij, die van confessioneel standpunt uit de reglementen willen handhaven, maar al te dikwijls genoodzaakt zijn zich te bedienen.“⁵³⁾

„Het Conflict is dan nu gekomen“, schrijft Kuy- per⁵⁴⁾, „maar niet, gelijk het behoort had, tus- schen de Belijders en de Loochenaars van den Heere Jezus Christus, maar tusschen die Be- lijders onderling, en dat hebben niet wij ge- zocht, maar hebt gij, Irenischen gewild“.

„Diezelfde predikanten, die men nooit, nooit had zien opstijven, zoo dikwijls als de heil- igheden des Heeren bedreigd wierden; ja, de „vrienden“ bluswater pleegden aan te dragen, nu, nu het stoffelijk goed en kerkelijk beheer gold, op eens opvliepen in een ijver, zooals ik nimmer zelfs in onze Tweede Kamer, onder poli- tieke heeren, zag.“⁵⁵⁾

Modernen en belijders van den Christus gingen nu samen.

„Op eens waren Berlage en Ternooy Apèl met Vos en Westhoff weer „vriendjes“ geworden.

Wat wonder, het ging tegen den gemeen- schappelijken vijand.

En die vijand was de... Calvinist.“⁵⁶⁾

Nog één moment uit den strijd van de Irenischen tegen Kuyper en de zijnen moeten we nu nog be- lichten.

En wel hun strijd wijze.

Eerst hebben we iets gezegd omtrent dien strijd zelf: een enkel woord over de methode van strijden, zooals die bij de Irenischen werd ge- vonden, mag niet ontbreken.

Wanneer we dat doen, moeten we steeds vast- houden, dat niet alleen het al of niet bevechten van een richting of strooming, maar ook de wijze, waarop men strijden gaat en de wapenen, die men daarbij gebruiken zal, ten nauwste samen- hangen met de overtuigingen, die heerschen over het hart.

Het drijvend beginsel, dat de Irenischen wel in een oorlog tegen de Gereformeerden jagen moest, was, naar Kuypers meening, het „Legiti- misme“, met alles wat daarachter ligt en er uit voort vloeit.

Welnu, naar zijn overtuiging, steekt achter de strijd wijze der Irenischen eveneens een beginsel. En dat beginsel noemt Kuyper telkens weer: het is het dwepen met, het vereeren van de „per- soonlijkheid“; het is kort gezegd: het per- sonalisme.

Kuyper klaagt er gedurig over, dat de strijd der Irenischen den invloed van dat beginsel onder-

52) Zie: Fabius, *Voorheen en Thans*, p. 7.

53) Kuyper, *Het Conflict gekomen*, I, 9.

54) *Het Conflict gekomen*, III, 45.

55) *Het Conflict gekomen*, II, 37.

56) *Het Conflict gekomen*, III, 7.

57) Dikwijls wijst Dr Kuyper op het gevaar van het spreken over en dwepen met de „persoonlijkheid“. Hij moet daar niets van hebben. De Schrift weet er immers niets van. Men verge- lijke „De Heraut“, No. 252; No. 270 en vooral No. 387. Het prachtige artikel in dit laatste nummer werd overgenomen in „De Reformatie“ van 1 October j.l.